

Яцків Роман Любомирович –
здобувач кафедри національної
безпеки та протидії злочинності
КНУВС

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ АЛКОГОЛЬНИХ ВИРОБІВ

Висвітлено проблемні питання кваліфікації дій осіб, які вчинюють злочини, пов'язані з незаконним обігом алкогольних виробів.

Рассмотрены проблемные вопросы квалификации действий лиц, совершающих преступления, связанные с незаконным оборотом алкогольных изделий.

This article highlights the problematic questions about qualification effects of persons, who accomplished crimes which are connected with illegal circulation of alcohol production.

Ключові слова: злочини; незаконний обіг; алкогольні вироби.

Сучасний етап соціально-економічного розвитку України зумовив загострення проблем злочинності у сфері господарської діяльності, що ставить під загрозу не тільки економічну безпеку країни, а й впливає на здоров'я населення. Складна ситуація спостерігається на ринку виробництва й обігу спирту та алкогольних напоїв. Виготовлення та збут фальсифікованих алкогольних напоїв перетворилися на справжню індустрію: при фальсифікації тільки горілки середнього цінового сегменту прибуток доходить до 600 % [1, с. 4]. Надприбутки, що отримують особи, які здійснюють незаконний обіг алкогольних виробів, обумовлюють діяльність у цій сфері організованих злочинних угруповань. Злочинці на кожному з етапів обігу вчинюють низку дій, спрямованих на досягнення кінцевої мети – отримання надприбутків за рахунок незаконного виготовлення та реалізації алкогольних напоїв. Статистичні дані ДІТ МВС України свідчать про активну діяльність оперативних підрозділів щодо виявлення та розкриття зазначених зло-

чинів – у 2002 р. виявлено 938 фактів незаконного виготовлення, зберігання, збуту та транспортування з метою збуту підакцизних товарів, у 2003 р. – 1058, у 2004 р. – 1787, у 2005 р. – 1193, у 2006 р. – 1211, у 2007 р. – 988. Але, на нашу думку (що ґрунтується на аналізі наукових публікацій та результатах опитування оперативних працівників), діяльність підрозділів ДСБЕЗ недостатньо ефективна. Це пояснюється, головним чином, існуванням проблем кваліфікації дій злочинців, що, в свою чергу, обумовлені недоліками логіко-граматичного формулювання диспозиції ст. 204 КК України – “Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів” [2]. Оскільки оперативні працівники, здійснюючи пошук ознак злочину, орієнтуються на можливість кваліфікації дій осіб за конкретними статтями Кримінального кодексу, тому недоліки формулювання диспозицій зазначеної статті суттєво впливають на ефективність оперативно-службової діяльності. Наприклад, з виявлених у 2007 р. 988 фактів злочинів тільки 778 кримінальних справ було направлено до суду, а ще 47 були направлені до суду для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили ці злочини. На думку опитаних оперативних працівників, таке відсоткове співвідношення (25 %) пояснюється насамперед недоліками кримінально-правового регулювання. На недоліки формулювання диспозиції ст. 204 КК України неодноразово звертали увагу провідні фахівці у галузі кримінального права та криміналістики – М.І. Коржанський [3], О.О. Дудоров [4], П.П. Андрушко [5], М.М. Мінаєв [6]. Але ці науковці основну увагу приділяли теоретичним питанням відмежування зазначеного складу злочину від інших злочинів та адміністративних деліктів, а також загальним питанням кваліфікації дій осіб за ст. 204 КК України. Тому, незважаючи на наявність окремих наукових розробок, проблеми, що виникають у діяльності оперативних підрозділів при кваліфікації дій осіб, які організовують незаконний обіг алкогольних виробів, не знайшли належного висвітлення. Основною метою цієї статті є визначення окремих проблем кваліфікації та формулювання пропозицій щодо їх розв’язання.

Аналізуючи диспозицію ст. 204, виникає питання, що стосується розбіжностей між назвою та подальшим формулюванням диспозиції, а саме у назві вживається термін “підакцизні товари”, а потім в диспозиції частково розшифровується з використанням терміна “алкогольні напої, тютюнові вироби або інші підакцизні товари”. З одного боку, таке формулювання необґрунтовано розширює сферу застосування цієї статті, а з другого – звужує, причому саме в тій частині, яку було б необхідно використовувати оперативними працівниками у процесі фіксації злочинних дій. Що стосується необґрунтованого розширення сфери застосування цієї статті, то перелік підакцизних товарів майже щороку затверджується Кабінетом Міністрів України. У різний час до зазначених товарів належали деякі продукти харчування (кава, ікра

осетрових, краби, шоколад) та інші товари (одяг хутряний із норки, нутрії, песця або лисиці, одяг із натуральної шкіри, рушники спортивні, мисливські, магнітофони, офісні меблі тощо).

Звісно, цей перелік на 2008 рік суттєво скоротився, але навіть за таких умов перелік підакцизних товарів складається з майже 50 найменувань. І проблема полягає саме в тому, що нині цей перелік може змінитися у будь-який момент, що виключить можливість притягнення особи до відповідальності навіть у разі, коли кримінальна справа закінчена провадженням (а дії особи вже не є кримінально-караними внаслідок зміни в законодавстві – до того ж не кримінальному).

Акцизний збір був запроваджений (і це його основний зміст) як податок на предмети розкоші, саме цим пояснюється його введення на зазначені вище групи товарів. Мета акцизного збору – частковий перерозподіл фінансових потоків (у бюджет) за рахунок більш заможних громадян, які могли дозволити собі володіння предметами розкоші. Але в контексті ст. 204 КК України це твердження не зовсім правильне – на передній план як предмет злочину висувуються алкогольні напої та тютюнові вироби – саме їх незаконний обіг асоціюється у більшості слідчих та оперативних працівників з вчиненням зазначеного злочину. На нашу думку, акцизний збір слід отримувати з роздрібних торговців алкогольними напоями, тютюновими виробами та іншими підакцизними товарами – а їх дії у разі несплати збору кваліфікувати за ст. 212 КК України – “Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов’язкових платежів”. Що стосується ст. 204 КК України, то з її назви і диспозиції необхідно усунути термін “підакцизні товари”, натомисть замінивши його на термін “товари, на обіг яких встановлена державна монополія”. Певно “революційність” такої пропозиції, на нашу думку, нівелює її прагматичний зміст. Довести це можна на прикладі розгляду проблеми, про яку вже йшлося – щодо штучного звуження сфери ст. 204 КК України, внаслідок неконкретного формулювання предмета. Ідеться про співвідношення понять “алкогольна продукція”, “горілчані вироби”, “алкогольні напої” [7], “спиртові напої” [8], “алкогольні вироби”. У різних законах та підзаконних нормативних актах ці терміни вживаються в контексті – головним чином, при визначенні підакцизних товарів використовується термін “алкогольні напої”. У разі практичного застосування норм закону, особливо коли це стосується кваліфікації дій осіб при притягненні їх до кримінальної відповідальності – зазначені проблемні питання набувають вирішального значення. З формальної точки зору, виходячи із сукупності ознак підакцизного товару, вказівка у кримінальному законі на алкогольні напої як підакцизні товари робить обов’язковим вирішення під час досудового слідства та розгляду справи в суді питання про те, чи є конкретний алкогольний напій підакцизним товаром, що передбачає віднесення напю до відповідної товарної позиції або субпозиції за номенклатурою УКТ ЗЕД [9], що, у свою чергу, вимагає встановлення

відповідності даної продукції державним стандартам. Це означає, що у кожній справі необхідно призначати товарознавчу експертизу, перед якою й ставити це питання. Але на етапі, коли кримінальну справу ще не порушено, експертизу провести неможливо, а дослідження визначить, що алкогольний напій – це “кустарно виготовлений спиртовий розчин”. Природно, що за таких умов незаконно виготовлені алкогольні напої не можуть визнаватися підакцизними, оскільки не можуть бути класифіковані за номенклатурою УКТ ЗЕД. Тому оперативні працівники потрапляють у парадоксальну ситуацію, коли через брак результатів дослідження неможливо зафіксувати факт, що особа виготовляла, зберігала, транспортувала чи збувала підакцизні товари (отже, неможливо довести факт злочину), тоді як результати дослідження гарантовано виключали можливість притягнення особи до відповідальності за ст. 204 КК України (оскільки напої, що досліджувалися, не можуть бути визнані підакцизними). Єдиний виняток у такій ситуації являють алкогольні напої, що незаконно виготовляються на легально діючих лікєро-горілчанних підприємствах (з додержанням усіх технологій), але незаконно (з неоприбуткованою сировини, без відповідного обліку тощо). Але тоді не діяло б ч. 2 ст. 204 КК України в частині виготовлення підакцизних товарів шляхом відкриття “підпільних цехів”. Науковці зазначають [10, с. 44], що буквальне тлумачення та застосування ст. 204 КК України перетворило б цю статтю на мертву, оскільки це означало б неможливість притягнути винних осіб до відповідальності за вчинення передбачених статтею злочинів. Усе зазначене призвело до того, що практика пішла шляхом створення певної юридичної фікції, яка полягає в отождествленні понять “алкогольні напої” та “підакцизні алкогольні напої”.

Що стосується спирту (як сировини для виготовлення алкогольних напоїв), то він взагалі не є предметом зазначеної статті – хоча його обіг ще більш обмежений і повинен більш ретельно контролюватися державними органами (у зв’язку з встановленням монополії [11]). Оскільки законодавство забороняє роздрібну торгівлю етиловим, коньячним та плодовим спиртами (які використовуються для виготовлення алкогольних напоїв), то таким же чином (за аналогією) повинні бути заборонені і всі дії, зазначені в диспозиції ст. 204 КК України, і за такі дії повинна бути встановлена кримінальна відповідальність. Тобто знову ж таки виходом з ситуації, що склалася, може бути використання в назві статті та її диспозиції терміна “товари, на обіг яких встановлена державна монополія” замість “підокцизні товари”, що дозволить більш ефективно запобігати продажу фальсифікату та недоброякісних товарів ще на етапі здобуття злочинцями сировини для їх виготовлення. Що стосується термінів, то, на нашу думку, доцільно вживати їх у такому вигляді: “алкогольні вироби” як узагальнююче поняття, до якого входять “алкогольні напої” та “спирти та спиртові суміші” – це було б правильно з точки зору логіко-граматичного формулювання.

Не менш важливим проблемним питанням є відсутність у статті посилань на кількісні показники продукції (як предмета злочину). Якщо підходити формально, то за одну пляшку алкогольного напою має наставати кримінальна відповідальність, тобто оперативні працівники повинні на місці виявлення підакцизних товарів (алкогольних напоїв), керуючись лише своєю суб'єктивною думкою, вирішити питання про необхідність притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка "масово" виробляє алкогольні напої (враховуючи, що термін "масово" не несе в собі кількісного значення). На нашу думку, в статті повинна бути чітко визначена нижня "планка" за кількістю виробів (у пляшках, літрах, вартості продукції тощо), яка надавала б можливість одразу без проведення досліджень визначити, чи є в діях особи кримінально-каране порушення. Водночас такі зміни потягнуть за собою необхідність введення відповідної статті в Кодекс України про адміністративні правопорушення, за якою можна було б кваліфікувати дії особи при зчиненні незаконного обігу підакцизних товарів у меншій кількості, ніж це передбачено ст. 204 КК України. Проктики та науковці зазначають, що у чинному Кодексі України про адміністративні правопорушення є ст. 177² (якою передбачено відповідальність за виготовлення, придбання або зберігання з метою реалізації фальсифікованих алкогольних напоїв, а так само виготовлення, придбання або зберігання з метою реалізації або використання за призначенням обладнання для вироблення фальсифікованих алкогольних напоїв). Але необхідно відмітити, що, з одного боку, в зазначеній статті відсутній предмет "підакцизні товари", а з другого – наявність такої статті викликає "конкуренцію" зі ст. 204 КК України (в частині виготовлення та збуту незаконно виготовлених алкогольних напоїв). Щоб розв'язати цю проблему, необхідно ст. 177² КУпАП зробити преюдиціальною для ст. 204 КК України, виклавши її однаковими термінами, але в ст. 177² КУпАП передбачити настання відповідальності (адміністративної) за незаконний обіг товарів, на які встановлено державну монополію, в меншій кількості, ніж за той же незаконний обіг тільки у більшій кількості (що буде предметом злочину ст. 204 КК України), встановивши чітку межу, що не припускає подвійного тлумачення (у кількісному значенні).

Таким чином, запропоновані заходи щодо усунення недоліків формулювання диспозиції ст. 204 КК України сприятимуть підвищенню ефективності оперативно-службової діяльності підрозділів ДСБЕЗ щодо виявлення та розкриття зазначених злочинів

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузнецов О. О. Розслідування злочинів, пов'язаних із виготовленням і збутом фальсифікованих алкогольних напоїв : дис. ... кандидата юрид. наук : спец. 12.00.09 / Кузнецов О. О. – К., 2004. – 166 с.
2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25, 26. – Ст. 131.

3. Коржанський М. Й. Алкогольні напої як предмет злочину / М. Й. Коржанський // *Право України*. – 2003. – № 8. – С. 117–118.
4. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : [монографія] / Дудоров О. О. – К. : Юрид. практика, 2003. – 954 с.
5. Андрушко П. П. Коментар до статті 229 Кримінального кодексу України / П. П. Андрушко // *Законодавство України. Науково-практичні коментарі*. – 2002. – № 4. – С. 84.
6. Мінаєв М. М. Деякі логіко-граматичні особливості формулювання диспозицій ст. 204 КК України та їх вплив на кримінально-правову кваліфікацію / М. М. Мінаєв // *Підприємництво, господарство і право*. – 2004. – № 1. – С. 84–88.
7. Про акцизний збір на алкогольні напої та тютюнові вироби : Закон України від 15 верес. 1995 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1995. – № 40. – Ст. 297.
8. Про порядок митного контролю за товарами (предметами) при зміні транспортного засобу і умови, яким повинні відповідати декларанти спиртних напоїв та тютюнових виробів, на які встановлений акцизний збір : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 жовт. 1996 р. № 516. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
9. Про Українську класифікацію товарів зовнішньоекономічної діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпн. 1998 р. № 1354 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
10. Мінаєв М. М. Кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів : дис. ... кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08. – К., 2005. – 235 с.
11. Про державну монополію на виробництво та обіг спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів : Указ Президента України від 22 лип. 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.